

ШЫН

1965 ч.

МАРТ

10

СРЕДА

№ 57 (6076)

Өртөө 2 көп.

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нин Дээди

Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

МОСКВАГА БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

Аларды хунуу—аселегйини херэжениер хунуу бистин чер делегйин-
вике час-биле кады 55 удаа демдеген эртерип турар. Бүгү совет улу-
стун ол өөрүкүлүг байырлыгына алдар болдуруп, марттын 8-те СССР
Эвеледин Улут театрына Москваның партия, совет болгаш хей-ниини
организацияларынын төлээкчилеринин байырлыг хуралын эртергир.

Хуралды киржикчилерини аразында — чурттуу суралыг херэжени-
ер—ленинчи гвардиянын ветераны, улутпунуң муракчы аймак-
чылары, эртемни болгаш култураның аймакчылары, Совет Эвеледи-
нин Маалылары, Социалист Күш-ажылды Маалылары, Залда—акы-
думна социалист чурттарың төлээкчилери болгаш өске-даа даштыкы
аалчылар.

Коммунист партияны болгаш Совет чазактын улуттукчулары прези-
дентке көстүп келгире, чыгыглар чыгып-биле уткаан.

СЭКП МАХ-зын секретары Р. Ф. Деметиева хуралга ажиткан.
Кадини аттыг фабриканы артыга иегини мастери, Социалист
Күш-ажылды Маалыры С. А. Котова, Москва чогууда «Коммунизмниң

херел» совхозтун саанчызы В. М. Шуева, медицина эртемнирине доктору
профессор В. В. Городилова, шуулукчу Ю. В. Друнина, Бауман аттыг
МВТУ-нун студентизи Алла Иванова олар чүве чутаалаан. Бистин чурту-
вустун херэженирине мурнуңа ажиттыган, оларын талантларын
болгаш арга-мергежилерини бүгү талаалыг хөжүдериңи, Төрөн чуртунуң
чаагай чорууга өөрүкүлүг күш-ажылды калбак перспективаларын
болгаш болдунар аргаларын дугайын олар чутаалаан. Совет ажил-ши-
чи херэжениер дугайында доктаамал сатып салышкын дээш комму-
нист партияга болгаш чазакка чүректин ханзындан өөрүп четтиргени
олар илереткен.

Байырлыг хуралды киржикчилерине анык ленинчилер—Москваның
пионерлери байыр чедирген.

СЭКП ТК-га болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелине чорудар ба-
йырлыг чагааны чыгыглар улут көдүрүшкүн-биле хулаан алган.

(СЭТА).

БУДУРЛУГЕ ӨӨРЕДИЛГЕЗИ

Бүгү-ниинини ортумак өөредилгезини школарынның нийти-
ледге ажиттыг, кылып шыдаар күш-ажылды дүүштүрүп тургаш,
ниини база политехниктиг өөредилгезини хөжүдери-биле, профессио-
налдыг белекел-биле хандырар деп, партияның Программасында
айткан. Нийтиледге ажиттыг күш-ажыл кижизилдигенин чүгү-
да кезе болуп келген болгаш болуп артар дээрин СЭКП ТК-ның
июнь Пленуму (1963 чыл) ооналап демдегезин.

Сөөлү чылдарда бистин республиканың школарын-биле кол-
хозтар, совхозтар болгаш улутпунуң бугурулгелерини аразында бо
талазы-биле тургустунуп келген харылзаалар хей-ниинини эки
үнеледин алган. Таарымчалыг, солун кылдыр тургустунган күш-
ажыл болгаш кижизилдиге ажилы уругларын коммунист кижизил-
дигезинге улут салдарын чедирип турар. Чааананың № 1,
Суг-Аксинин, Сарыг-Септин, Туранның № 1, Шуйнун, Кызыл-
дың № 11 ортумак школарында бугурулге өөредилгезин багай
өвөс тургустунган. Ченишчилдигенин чөп ажитлап, суггарыг-
ны таарымчалыг чорутканын түннелинде, бо школарда тур-
густунган бугурулге бригадаларынның шөдөринден тараа болгаш
ногас култураларынның бедик дүжүдүн эртен чылын ажаан
алган. Устунде айтканымыс школарынның бугурулге өөредилге-
зиниң баазаны бооп турар колхозтар болгаш совхозтар, бугурулге
өөредилгезиниң организациястар херекке эки киргилдиги болганар.

Бин-Хемин «Кызыл тараачын», Чөөн-Хемчиктин СЭКП-нин
XXII съездин аттыг колхозтар хамаарышкан школарын-биле бы-
жыг харылзаалыг, уругларын күш-ажыл кижизилдигезинге, бугу-
рулге өөредилгезинге улут дузаны чедирип турарлар.

Республиканың школарында школа чыныгы 89 өөредилге-
дуржулга участоктарына устук классчылар эртен чылын кезе
ажыл-агый практикаын эртергирген. Аңаа агрохимияны, чер
ажылының талазы-биле билгилерини шиятээди ап, күш-ажытын
чачылдарын чедип ап турганар. Оон-биле кады мал ажылынын
мергежилдиге, механизатор мергежилге өөренип турар устук
классчылар ук ажилды холу-биле туруп кылдышкан, малчынар-
га улут дузаны көргүзүп турар.

«Ортумак школарда өөредилге хуусааны өскертир дута-
лында» ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң доктаалыга үнели-
лээш, ол ышкаш калрлар талазы-биле негедени барымдаалан
көргөш, республиканың ортумак школарынның дооукчулары
кандыг-кандыг тусай мергежилди чедип алырын тодараткан.
Дооукчуларын аразында чер болгаш мал ажылдакчыларынның,
механизаторларын саны өлүп турар. Чыраа-Бажи ортумак школа
эртен өөредилге чылында 53 механизатор калрларын совхозка
белекел берген. Бо өөредилге чылында ук школаны механизатор
билгилди 36 өөреникчи дооуп турар. Бо школаның дооукчула-
рынның хол кезин төрөн совхозка ажилдаары-биле артып турар
өрүмчүтүг. Тораа-Хем ортумак школарын дооукчуларын
районун озагай байдалыга таарыштыр, аңымырын мергежи-
лине белекел турары солун.

Бугурулге өөредилгенин организациястар талазы-биле улут чет-
пестер бисте бар. Бай-Хаак ортумак школарынның бугурулге
бригадасы тарымла шөлу болгаш чогуур техника-биле хандыртын-
маан. Ол школаның материалдыг баазаны — кезе ажил-агыйын
дуржулга станцияны бо айттыргын үе шийитиргелерини саалады
келген. Шагаан-Артынын № 1, 2 школарынның колхозтар ара-
зын бугурулге бригадасы эртен чайын «Улут-Хаа» совхозка
колдуунда чүгө аар-саар ажил кылар ажилын күш кылдыр
ажылдагынын келген. Бригадага кандыг-даа дуржулга ажилып
чорутпаан. Өөреникчилерин амыдырал-чурттага, аш-чем ханды-
рыганын четпес организациястан болгаш оларын барык-ла хайгарал
чок артырып турганы канчап-даа таарышпас. Тээли, Бай-Тал,
Эрин, Хандагайты, Торгалыг, Чаа-Хөл школарынна физика, химия,
биология эртемнирнин башкылаашкыны амыдыралдан хоорук
болганындан уругларын практиктиг билин, күш-ажылга чачы-
лыдарын денелин куду. Тээли, Аксы-Барлык, Кызыл-Мажалык
школарынның бугурулге бригадалары ажилын шуут сандарткан.
Бо талазы-биле «Барык», «Тээли» совхозтарын улуттукчу-
ларын, ол школаларын директорлары харысалга чок чоруп
көргүзүп, өөреникчилерин ажил-биле-даа, чөпек-техника-биле-даа
хандырбаанар.

Бистин республикавыска өөредилгенин амыдырал-биле, бугу-
рулге-биле харылзааны бажылаарын элтиг хевир бугурулге
бригадалары болганда, оларын ажилын шын организациястары чү-
гула. Ажилды хайымышкынын үеи час чогулдуруп олтурар. Ын-
чангаш школа директорлары, ажил-агый улуттукчулары, СЭКП
райкомнары, райкушомнар, хей-ниини организациялары школа-
ларга боттут дузаны чедирер ужурут. А школар бугурулге
өөредилгезин шын организациястарын айттырын шуут холга алыр
ужурут.

Бугурулге өөредилгенин улуттун башкалары болгаш быжыг
билгилди калрлар-биле школа бүрүзү хандырар республиканың
Чырымышкын министрствозундан негетинин турар. Ол ышкаш,
химия, физика, биологияны бажылаашкынын бедик лекцелге
тургузары уругларын практиктиг билин бедилери чутаажок.
Ынчангаш бо эртемнирнин бажылаашкыныга бедик денелди
чедип алыр дээш, боттут ажилдарын чорудар херек. Школа
дооукчуларын ажилга хулаан алыр, чедип алган мергежилдериниң
айы-биле оларын ажилдаарын организациястар чөвүлелерини
СЭКП болгаш комсомол райкомнарыга чер-чөргө тургузары чү-
гула.

ЧАА ТУДУГ ЭРГЕЛЕЛИ

Кызыл хоорайда улутпунуң туудуунуң
хемчээ чыл келген тууду өлүп турар.
Ынчангаш улутпунуң кол туудула-
ры кылыры-биле мурнуңа «Тыва
тууду» трезинин улутпунуң участогу-
нун баазылыга ач улутпунуң тууду-
нун тууду эргеленип тургускан.

Тургустунган тууду эргеленин
кол сорулганы болза, ажилалга кил-
рери эргежок чугула болуп турар
объектилер талазы-биле оонааларын
күүсидери бооп турар.

Ам эргелел кылдыр тургускан
улутпунуң тууду участогу эртен чы-
ды багай өвөс дооскан: тууду-мон-
таж ажилдарын чыл планын нийти-
лге-биле 101,2 хут, оон иштинде
болуңуң күжү-биле 103,9 хут күс-
сеткен. Аңгычылдарын, ижепер-
техниктиг ажилдакчыларын ажилга
кежээ коллектив бугурулуңи ор-
ганизациястар талазы-биле чандык дү-
жугаларын шиятээди алган.

Тууду-монтаж ажилдарынның хем-
чээ бо чылын ийи ажил катан өс-
кен. Бистин тууду-жугаларынның
коллектив планын оонааларын хуу-
суаа бегине күүсүлүр талазы-биле
болуңа бедиткен социалист ху-
лаалгени алган. Бо чылын школа-
интернат чанынга 32 квартиралыг
ийи чурттага бажынын август 1-ге
чедир ачы доктааткан хуусаанында
30 хонок арте тууду доозар. Кызыл-
дын сайгарылга баазылыга 22,4 тон-

Кылыр ажил-ла хөй

Ынчангаш бистин республиканың
тууду-жугалары тууду шөдөринде
тууду-монтаж ажилдарын бугурулге
рика-авод байдалыңче шиятээди
кылдыр, болуңуң хууда, күчүлүг
дуурунгулду тууду баазаны тууду
аңгыла 18 миллион кезек тууду-
чедип улагаттыр. Кызылдын эл ком-
бинаты чазартып, Кызылдын бус-
турбинналыг электростанцияны кал-
бартып талазы-биле 196 мүн рубль-
дин шиятээди алырын хандырар, ын-
чангаш бо чылын 6 мүн киловатт
күшүг «АК-6» деп бир турбогенер-
аторун нечир тургузар.

Оон аңгыда 1966 чылда ажилла-
га килер объектилер—айла 30 тонна
куттур болжааларып ажилдаар кү-
чүлүг сүт заводун болгаш ээлтеге
2,5 тонна мороженый цегин тууду
талазы-биле хей ажилдар кылдыр.

Капитал тууду-нун хемчээли чыл
тууду улагдып, тууду-нун индустриал-
дыг арга-биле кылдырыңче, комплек-
силг механизация болгаш шууда
аргачыны илтичир тууду-нун амы
үенин индустриалдыг баазаны чокка
доржок.

Тууду объектилерин тууду-нун чы-
вы темпинин, тууду-нун каш чыл-
ды уругу-нун аңгы кол чыгылаарын
болза тууду-нун амы үенин негеделин
бугурулге чорудар хандырар шыдаар
болуңуң тууду баазаны Кызылга чо-
гу бооп турар.

Чоруп турар. Тур столовазын, дар-
ганаар мастерсканын, бажылаар
мастерсканын бажынаарын, ма-
тернал складын тууду доосту-
чедип турар. Ам үеде бо туудула 90
ажыг кил ажилдап турар, оларын
саны чоору 2 катан көвүдээр.

Красноярский «Промстройини-
проект» институтун ажилдап кыл-
ган төлөөленин бугурулге баазаны 3
чыл дургулду тууду доозар.

Устунде айткан дузалар ажил-
дардан аңгыда бо чылын маааа кол
корпустун фундаментиңи, ол ыш-
каш демп-бетон конструкцияларын
шөдүн, складты тууду. Индустриал-
дыг баазаның кол корпузу Тывада
өң-не улуг хемчээлиг объект болур.

Баазыга кылдыр чер ажилын
хемчээли 300 мүн хире кубометр,
8200 кубометр демп-бетону, 3,5
миллион кезек тууду-нун салып, өң-
тээр.

Баазаның бүгү тууду комплекси-
н ажиллаңга килгирен соода, он чыл-
да күчүлү 110 мүн кубометр эңтээр
демп-бетон конструкция болур. Ол
санын уауун бо чылын Тываның
бүгү туудуларыга 16,5 мүн кубом-
метр эңтээр демп-бетон аптап салы-
рыга демейлел боозарга тодарай
апар.

В. ЖУЛЕВ.

улутпунуң эргеленин кол
инженери.

СОҢГУЛДА ХУНУНГЕ УТКУШТУР

Соңгукчулар ортузунга

КАА-ХЕМ. «Коммунизмче орук»
колхозта соңгукчуларын ортузунда
агитас-массалыг ажилдар бо хун-
дер оңа калбарган. Көк-Хаак
суурда агитколлектив (эргелекчи
Н. П. Езов) олар маалында малчы-
нар ортузунга тайылбыр-массалыг
ажылдарже кичөөгөйни күштел-
дирген. Агитатор бүрүзү боттар-
дык бажыглан малчынаарын
уругу-нун аргып чоруп турар. Сары-
Булуң фермазын ажилдакчыла-
ры 5 удаа кино көргөшкен. Аги-
тпунктуну эки дөзөн болгаш агита-
торлар мында дежурнылап турар,
лекция номчулгалары аңаа тургачу
болуп келген.

Бо хундерде чер-чер Советтериниң
депутаттарында кандидаттары-
биле ужуражышкынар чоруп тур-
ар.

Ужуражылга

Чокта чаа Бин-Хем районун Тар-
лаг суурунуң клубунга район Совет-
дини депутаттарынын кандидаттары
М. Чибини, Н. Блинова, Г. Тарсов,
А. Доспан, көдө Советтин депу-
таттарынын кандидаттары В. Микова,
Н. Питевни оларын-биле соңгукчу-
ларын ужуражылгазы болган.

Соңгукчулар ажил-агыйда четпес-
терин илеретип, оларын ууткаарын-
че кол кичөөгөй салырын депутат-
тарга кандидаттардан негетиниң,
малчынаарын, суур чурттаакчылары-
нын амыдыралыңче, медицина хан-
дырылыңыңче кичөөгөй салырын
дугайында чөдүт чачыны кылганар.

Район Советинге депутаттын канди-
даты Г. Тарсов болуңуң суур чурт-
таакчыларыга нийти чунар бажыг
туудуң дарый ажиллаңга килер дугайында
боттут дуза чедирерин ху-
лаамышаан, клубту долгандыр хер-
минери, суурнуң ногаачылары, сес
чыл школаның интерналы чыл
санында уругларын саны көвүдөп
турарын барысалааш, алгылары
чугула деп чутаалаан.

Урезин арыглаашкыны

БАЙ-ТАНГА. «Тээли» совхозтун Бай-Тал салбырын тарга-
лары бо хундерде тараа култураларын урезин арыглаашкыны
чорудуп турар. Арылгада чогуур 200 тонна тарылан 198 тоннаын
арыглап апкан.

Чер-чер Советтеринге соңгулда хунуңе чедир артаан 2 тонна
тарыны арыглап доозар дээш, ажил уругу-нунушкан. Урезин
арыглакчылары Семис-рол, Мөңгү-рол, Ак-Бара олар шалыпчыла-
рын олурунуда санадып турарлар.

Чарыштын муракчылары

ТОЖУ. «Совет Тыва» колхозта шээр малдын оолдаашкыны ур-
гүлүлүшкан. Хойжуларын аразында Кол Шимит 167 хойлан
174, анык хойжу Баран Чолдаан 187 хойлан 193 хураганы
ажап алгылаш, чер-чер Советтеринге соңгулда хунуңе алдар бол-
дурган социалист чарыштын муракчылары болуп турарлар.

Хойжу—депутатка кандидат

Хойжу Оюу Төкөл-оолдун ажил-ши-
чи чедикчи өөрүнчүг. Ол чокка
чедир төрөөн чүс хойланд 125 ху-
раганы менди алган. Эртен чылын
хойжу чүс хойландна чүс үш хура-
ганы, хой бургуулуңи 3 кг 75
грамм дүктү кырган. Эки түндел-
ди ажилдааны дээш совхоз дирек-
цияны аңаа 703 рубльдин шаныналы
тыгаскан. Совхозтун муракчы хой-
жуу чоңуң хундүкелни чаалап ал-
ган болгаш район Советиниң депу-
татына кандидат кылдыр депши-
тирген.

Чаа ажил-агый чылында хойжу
чүс хойландна чүс беш хураганы,
хой санынданна 3 кг дүктү алыр
деп хулаанган. Төкөл-оол үш чыл
улаштыр Танды районун «Меже-
гей» совхозунун хоюн ажаап кел-
ген.

Амгы үеде хой оолдаашкыны кил-
дин, дүн-хунде 15—20 хойну ол ху-
раганын апар турар. Сакчаншктер
О. Нарумаа, С. Кок-кыс болгаш Оюн
Иван-оол чаш хураганынын менди
өстүрүп турар. Бүгү хойнуң күжү
семе, кыштагашкынын хур. Өлүп
хораан мал чангыс-лаа чок. Оон
кыштаанда сикен, саваң силос, чар-
балаан тараа кураавыры бар.

Моон-биле кады хойжунуң негед-
елин аскербейн эртерип болбас:

оон чурттап олурар бажыны дакпын,
соок. Хой, хураганын суггар сава
аймаан бригадир хандырар бербас.
Хураган кажаа соок, дарагы, оон
иштинде чүгү-даа чүве көвүдөс.
Улут хойлар турар кажаа чавыс. Оон
ишти чырык өвөс. Хойжуну ол чедик-
че чок байдалдан уштурунча
аргазын тывар ужурут. Бергелерге
ол торулбайн ажилдап турар.

Комсомолчу Чамыяң Кодр-оол Ак-Довуранта забойщик болуп 1959
чылдан бээр ажилдап турар. Ам ол комсомолчу-аныктар бригадасын
баштап турар болгаш бугурулге планын 120—130 хууга өлөр күүсидип
турарлар.

ЧУРУНГА: комсомолчу-аныктар бригадасын бригадир Чамыяң
Кодр-оол.

Фото С. ФЕОТИСТОВТУ.

Республиканың партия-ажыл-агый активиниң хуралы

Дуун Кызылга улутпунуң транспорт, тууду бол-
гаш харылзаа ажилдакчыларын партия-ажыл-
агый активиниң республика хуралы болуп эр-
кен. Хуралды киржикчилери 1964 чылда респу-
бликага улутпуну бугурулгелер, транспорт, тууду
болгаш харылзаа ажилын түнделери болгаш
1965 чылда сорулгаларын дугайында СЭКП
обкомунун килдес эргелекчи эш Г. Н. Долго-
половун илеткенин дыйлап чутаалаанар.
Илеткел талазы-биле Тыва лаг-дуга комбина-
ды директору эш К. Торошев, «Коммунист»
септелге-тууду эргелекчи эш В. Петров, ту-
дуг банкыны эргелекчи эш П. Киреев, ту-
дуг авторгелекчи эргелекчи эш В. Антшев
болгаш өскер-дээш санал бергенер.

Актив хуралын дегеренгөй өтөдүн дараа-
зында солуга бээр.

Чөөн-Хемчик райкомунун секретары эш А.
Стрельников, «Коммунист» эргелекчи Каз-
Хем участогуңуң мастери эш Н. Шпилин, Авто-
инспекцияның начальниги эш Б. Марасанов, № 48
тууду эргелекчи отделеңини эш Е. Босконо-
вын начальниги эш С. Шатунов, хаб бугу-
рулге трезини эргелекчи эш Ю. Петров, ту-
дуг банкыны эргелекчи эш П. Киреев, ту-
дуг авторгелекчи эргелекчи эш В. Антшев
болгаш өскер-дээш санал бергенер.

Актив хуралын дегеренгөй өтөдүн дараа-
зында солуга бээр.

МАЛЧЫННАРДА

Бин-Хем районунуң Кур-Сугда ра-
йон Советиниң депутаты, муракчы
малчы М. Төлюш чурттап турар.

Оон колданында нийтин-биле 600
төрүрү хой бар, а март айың баш-
тайгы хундеринге чедир 480 ажит
хой төрөөн. Алыгдан чаш хураганы
оңча-менди дортуруп турар. Мында
ийи хойжу, чедик сакманшктер
ажылдап турар. Хой кажаазын
иштин, чаш хураганынын клет-
каларын доктаамал аштап-арыглап,
будук-бүрүзү беле шарааш, тус-
тус клеткалар айы-биле азын бер-
тип, хураганынын хунде ийи ка-
пат чыгыткан суг-биле суггарып
турар.

Улут хойларын тараа саваны бол-
гаш өске-даа холушак чөмөр-биле
чөмөр, чогуңда дамырак
сугдан хунде ийи катал суггарар.

Ынды-даа болза, чаа төрүтүг-
ген чаш хураганына чидирип
кычмак көк сикен-биле «Өң» сов-
хоз хандырар шыдаайн, кара си-
ген-биле «карак ажиттап» тура-
рындан чаа төрүтүг хураганын
кычмактып турар. Ынчангаш чам-
дык хураганынын күш-дегели
кошмак, кара сикенин чир хөөп
чок, суг шоолуг ишес. Оон жу-
рундан каларчылар боттары ар-
гадан будук-бүрүзү чыр дээш элэң
хой үш-шакты аңаа чарыгдар
ужурга таваржып турары ховар
өвөс.

Март айың 14-те көдө Советке
болгаш район Советинге кымырын
сугтуруп Кур-Сугтун малчынын
ажаа чедир болбас. Оон чылдаа-
нын малчынаар агитаторлар бар-
байн турары-биле тайылбырлаар
апар.

Тарлаг көдө Советтин депутаты
Т. Дакчат-оол, район Советиниң
депутаты М. Дүмбү олар малчы-
наарын амыдырал-чурттаалың
сөөлү үеде сонуугавастанар.

Совхозтун улуттукчулары мал-
чынаарын чурттап оран-саванын
септеди бээр бис деп чыл бурду
аалап келгенер. Алаашкынын че-
же маңаар боор, малчынар ботта-
ры септеп ап турарлар. Чамдык
улут хой кажааларында электрик
чырын эртен чылым ноюры айда
кирген, совхоз электрик лампочка-
лары-биле чангыс-даа малчыны
хандырбаан. Оон ужурундан чам-
дык малчынар суг кирип, лампочка-
лар сатып алыр ужурга тавар-
жып турарлар. Совхозтун Тарлаг
салбырында электрик М. Дегер-
оол — малчынарга ховар аалчы.
Тарлаг, Малиновка суурларга чүгө
күзүңгил аалчы болурунга өлкениң,
малчынаарга сатып салбайн тура-
рын демдегелес аргажок.

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ.

Хойжуларнын белээ

БАЙ-ТАНГА. (Телефон-биле).
«Тээли» совхозтун Бай-Тал салбы-
рында комплексиңи ийи хойжу бри-
гадалар бар. Оларда малдын чаш тө-
лүгүн камгалап алышкыны чедик-
киңиги чоруп турар.

Салбырда бүгү төрүзэ чогуур 5000
хойлан 4000 хой төрөөн. Даштыг-Тей
бригаданында (бригадир Хомшук
Даржаа) хойжулар 2149 хойнуң
2158 хураганын камгалап алган.

Салтак Чамый 212 хойлан 231,
Салтак 223 хойдан 226 хураганын
чилдир чокка ажаап алгылаан.

Туралыга хойжу бригада 1854
хойлан 1870 хураган алган. Хойжу-
лар Куктег Кандан 219 хойлан
232, Салтак Чудуң 212 хойлан
214 хураганын камгалап алгылаан.

Ол бүгүн хойжулар чер-чер Со-
веттеринге соңгулда хунуңе ботта-
рының күш-ажылын белээ кылдыр
санап турарлар.

„Киж болуру чажындан“

«Киж болуру чажындан, айт болуру кулуундан» деп тыва улустун мерген сестеринин утказы ханы. Бо дээрге эки киж болурунун, эки айт болурунун дугайын баш бурунгаар чутуулаан сестер-дир. Бо дээрге, амдыралга, ажил-ишке, өөрдилеге чүктүдүт, улугерлиг, бергерге торулбас болуру кижинин даяниин кол тодалдылар.

Кажан Зоя алы, чели харлап чордала, оң азынча дуурааган колжалары кайгаар турган. Ойнаар оюну берин уштут-баштыг, тенеке, сыйбыл-дээ эвес, келген аалчылар чашташ чүе айтырарга бекин, би-кирген харымаар, а авазы аяк-сааны чуут, мыштан кириш кел уруун дээ болза, ол шала дыйнаар. Келээрге, томаным, булуштук кылдыр кижининтин болгаш Зоя школада чыдарында-да дээр өөр-өңүнүнүн санында калбас турган. А бот-тымынгыр уфун чүе баштукуна бо-ла бир дугаар кижинин апарган турар.

Школада чыдар эртен. Элээн каш күш-ажылы чыдар база эртен. Амдыралга чамдыкта кижинин манавалы салым-чолун дүгөн шиптирлертер таварыгалар мы-каш, мынг таварылга Зояга бо уда-да база болган.

Бир-дэ катан аныктарын нинти хураалына комсомолун Топ Комитедин аныктарын көдө ажал-агыг-га ажалдаарын кыгырган кыгыр-чын чутулаан берген. Комсомол райкомун секретары сорук ири-ишин-биле чутулаан, суурун аныктарын мал ажалында дуула-жырыч кыгырып, ажа ажалдан баарларга таарымчалыг байдаларын тургузган, олче аяк-не тура-сору-тук, бижыг шиптирлер кижилерин шипи чорударын солун кылдыр чутулаан.

Ол келээ Зоя дыка-ла хандыр бо-донтган, мынаарда анык кыс болу-нун танышыл турганы Сашанын болу-нун чажынын чутулаан деп шиптирлээ. А Зоянын калдыг-ла чутулаан Саша сонургаар, кичээ-тей салыры аажок турган.

Шолбан мышка чивенден, шовша карактарыл, чинжек дурт-сынын Зоя бир катан чуда кеттинип кал-каш, кинолап чораш. Сашанын бо-дунун чажыны иреткен.

— Мен сенээ бир чүе дугайын чутулаан болган мен—деп, Зоя шыгыны чутулаан. Саша далаш-пай, «ол чуула моон» кылдыр бо-донт, «кады чурттаа дугайында чу-да-сауусу шала-ла чангыс болган улус болбай бис, оон чүеэн чүе эр-гилдери бээр ол суг-суг дээш алаан шипте бирде караанган-да, бирде өрөөн-дээ чүе дег, аны-бүрү бодалар кончуг дүргөн тып-тыла турган.

— Корга бердин бис, эргимин, ар-нын нинти кончуг апарганын э-дөөн тур мен, өсөөр болава, Саша Менде калдыг онзагы чажыг бар боорлаан. Илгиде-да болза сен чеп-шээржер ужурут сен. Кай, баштай оң холун ажал—дээш, Зоя шип-тирлээ, көргөш холун сунган.

Саша холун хонун, хон чок су-нун чорда, Зоя элдек-хонуннаш чымчак холдары-биле оң холун ды-амыг тууш алган:—Фермага кады ажалдаал!—диген.

ЖУРНАЛИСТИН ОРУК ДЕМДЕГЕЛИ

Тожуга бо чылын улуг хар чагган, Уаустун дегергенге-биле чутулаа-жып турарын алырга, бо ышкыш улуг, талпалчак кадыг хар сөөгү каш чылдарда чап көрбөз. Фералдык илгиди чартып эгелесе-дээ, би-чечек хар барык-ла хун буру чап турган. Чүгө чавыс дагларалыг, сын эдө черлерде, районун хем тала-зында хар чүгээр, мычалза-да мында хар база-ла болуун бүтү-ле күжү-биле моондактарын орданжып чы-дар. Черде мычаш, бо черге улуг харыгыг ажал-агыг алаан шап-тыгыг болурун тожу чурттулар би-лдилер.

«Совет Тыва» колхозтун өдүгөнде иви ферманынче үнөп дег турган бис. Колхоз контролынга мындыг чутуа болган чүе.

— Ээ, канчаар-ла болдулар, мыаар, тайгаже угулармы амар эвес болбай, эрлер—деп, бир-дэ эи биске чутулааш, мыа харым терешин, чары мунга бекин чорутурун бер-гелди тайлабырап-ла өлүр.

Өске бир колхозчу ол чутуага таар-зынмай, болуун бижыг бузуреди илеретти:

— Орук калым бар-ла болбай, ба-жыг-биле денежип-дээ тугар хар-лыг чонун чоон оруу, кадым чы-дар ужурут!

— Оозу-ла шы, мычаарга бир эвес сен олап чорун мылазас бол-уру канчаарыл?—деп, чутуаны эгелен киж, шок дүшкен чүе дег, ынг чок-ла барды.

Орук калым... Оон дугайында чүгө мындыг эвес, а эсе-дээ уткалыг айт чутуа болуру маңа албан, чүе дээр-ге, ижилер—Токунун эрес-мек кижилери терен кардан, сырыг мы-ш

1963 ч. март. 10.

Түңнелдер болгаш сорулгалар

Тараа белеткелдер эргелелин ажил-агыг черлери 1964 чылдын бугурулге планиренин чамдык хе-вирлерин хуусаа ботинде ажал-агыг кү-сеткен. Бистин бугурулгелеринин эр-тен чылын республикага 12 муң тон-на сортуг болгаш бугурун далганын тырттып бээр хулаалегил турган бола, ол план артык чылын де-кабры 10-ла күсеттинген болгаш чыл төнүзүнге чедир 2 муң тонна продукция ажал кылдырган.

Чыл планын ажал кууседиринге идекпейлиг кижип, эки ажалдаан-нарын санынга сайгарылга база-зында болуун далган кылдыр чек биле сортуг далган кылдыр чек хамаар-жыр. Кимиздин сайгарылга база-зында далган кылдыр черин техно-логияны ажилткен болгаш чамдык ажалдары механизастаанын тук-нелде продукцияг бот-түнек 30 хуң чинген, куш-ажылыг органи-астуу ажжар. Бо чылын репуб-ликанын хлеб заводу ажалчы чонун херегелдиге 13 муң тонна далган-

ны, мал ажалыга херегалар 2 муң тонна холуксаа чемини бугурун кылдыр хулаалегил. Бистин чамдык ажал-агыг черлеринин ам-даа куу денелде механизастаттыннып, чаа техника долу ажалаттынмай тура-рын түңнелдер көргүзүп турар. Эң ылангы автомашиналардан тараан дүжүр ажалдар эки эвес байдалга туруп, анза бугурукчуу биче ме-ханизмдер ажалаттынмай турган. Бо чылын Новочеркасск заводунун бугурун үндүргени тараа дүжүр машиналар тараа хулаап ажал-агыг калбаа-биле ажалгалга кирер.

Тараанын ажал-агыг ажал-агыг тараа хулаап ажал ажал черлеринге кодууна калыг оттулар чүгө ажалдар кургалыг-чы машиналар-биле деритинген. Бо биче бугурукчул эргилерин кур-галыг ажалдарын ажалгалга ажал-агыг ужурун Кимиздин, Чадан-нын, Бай-Халаттын тараа хулаап ажал черлери кургалган тараанын бот-түнек бидер ужурга тавар-

жып, артык чарыгалдарын үндүр-генир. Бо чылын тараа хулаап ажал чер-лек бидер бугурукчул, суук отту-лар чүгө ажалдар, чаа кургалыг-чы агрегаттар-биле хандыртынар. Эртен чылын тараа хулаап ажал черлер 16 муң тонна тараа кирер складтарга шуулга шугунарны тулуп тургусканнар. Тараанын богун, ажал-агыг үндүр, чүдүр, дүжүр машиналар чангыс шугумда тургу-тунганын бугу ажалдарга ажа-хоренги чарыгалдары 40 хуң чедир чингезин практика бидыткаан.

Бистин республиканын колхозтары болгаш совхозтары чыл бугуру сор-туг кургалар өстүренинче улуг кичээлдерин салып, сортуг тараанын дужааш, улуг орулгаларын ая туралар. Дуржула станциязы эртен чылын курунуге сортуг та-раан дужааш 59 муң, а «Револ-уциянын чалбыжы» колхоз 66 муң рубль арыг орулган алганаар. Сортуг тараа дужааш дээш

Ичанган хлеб заводтары чонун сортуг далган-биле хандырынга үзүттелишкенин бидурбас. 1966 чылдан эгелен Кимиздин сайгарылга базазынга үш эгелетге 120 тонна сортуг далган, холуксаа чемин бугуру комбинаттын тулу планда көрдүнүп турар. Ам бистин тараа хулаап ажал черлеринин ажал-ишчилери чели чылдын сөөгү чылын дүжүлүн озал чокка ху-лаап ажалы-биле, бүгү техниктиг септелгелерин өй-шаанда чорудуп, чонун амдырал-чуртталганын аки-жидеринге холбашкан совет чаван-тын айттышкенин күүседиринге төлөпиг үлүн кирерлер. Бо ха-рыскалар хулаалегил челин чини-нин күүседир дээш, тараа белет-келдер эргелелин инженер-техник-тиг ажалдактары бүгү күжүн бол-гаш билгин бээрлер.

Ч. ДОСПАН.
Тыва АССР-ни тараа белеткелдер эргелелин кол инженер.

ЫЯШ БЕЛЕТКЕЛИНДЕ ЧЕТПЕСТЕРНИ ЧАЙЛАДЫР

Ыяш ажал-агыг болгаш кам-галалыг республика эргелелин тууг мьяш белеткелдер черлеринин коллективтери чели чылын алдыг чылаан республиканын тууга-рыг мьяш бээр талазы-биле өрелг артыганнар. Республикага тууг мьяш белеткелдер кол организация — Улуг-Хем мьяш ажал-агыг чери эр-тен чылын салдыр черге 2300 ку-бометр мьяш чедир сортулаан, ы-чанга херегаларыга 28,5 муң кубометр мьяш чедир бербаз. Республиканын тууг организация-ларга тууг мьяш чедир бербаз чорук, тууг ажалыга улуг шапты-тарын таварыштырган.

Бо талазы-биле чамдык мурну-да Систыг-Хем мьяш белеткел пунк-тунун уурутулаан (начальник Карамышев) болгаш парокостов-нун Устүг-Висей ажалгал участогу (начальник эш Сергеев) олар дык чепес ажалдааннар. Эш А. Т. Ки-по начальниг турар Систин мьяш белеткел пунтузу мьяш белеткел чеге күзүп, кижин кылдыр чеве деп тургаш, чайгы үени халас эрттири-кен. Бо пункттар мьяш кезер чер-лерге белеткел ажалдарын саада-кнаар, ажалчыларын эки ажал-даарына таарымчалыг байдалды тур-гусулааннар. Техниканы чайгы үе-септээр дугайында сагыш човаш-кын база чок болган.

Мьяш ажал-агыг черлери техни-ка септеринге негетинер артык кезектер-биле «Сельхозтехникин» республика калтыжымын эртен чылын байг калдырган.

Чели чылын сөөгү чылын мьяш белеткелчелери элден организастыг эгеленер. Олар январь, февраль ай-ларда нинти-биле 31,5 муң кубометр мьяшын тайгадан үндүр сорту-турган, 34,6 муң кубометр тууг болгаш оттулар мьяш сор-тукенер. Сортулг-Шивинин мьяш белеткел пунтузу болгаш Чадананын база Тандынын калбак херегалар негетинер мьяш белеткелчелери 1964 чылдын планын хуусаа бетиnde ку-сеткен болгаш олар ол темпинин ам-даа кудулагайн туралар. Бо учас-токтар февраль 20-ден эгелен мар-тын үлүңгө ажалдай бергенер. Ба-лашов, Салдымчы, Салдымешев оларын дурткан комплекслиг бри-гадалары социалист чарыштыг бирги одурунда чоруп туралар. Бо

оон үндүр сортурун дүргедир мьяш белеткел черлеринге тайгал мьяш үндүр сортурун даң бажындан орай келжее чедир организастап, сал кылар черге хей мьяш сортуу херек. Мьяш белеткелчелеринин орту-зунга тайлабыр-массалыг ажалды ам ол орулганы күүседирин чели алы-рыг улаандыр, бүгү механиз-мдерин, курдаларын ажалгал-га бурун кирер херек.

Мьяш белеткелчелери мьяштын шы-нарын ажилдеринче улуг кичээлг салыр ужурут. Улус ажал-агыг чутуа мьяш-мынча кубометр мьяш херек эвес, харын эки шынарыг, чогуур сортуг тууг мьяш херек.

Мьяш белеткел черлери орук үрел-ген дээш тайгадан мьяш үндүр сор-тукенер ажалдарын эргежок чутула бооп турар. Маңа кол ролду мьяш кезер черин шын шили алганы ой-наар.

Эшир чылын систыг-хемчилер мьяш кезер черин шын эш шили алганы-биле хей черге артык чар-ыг улаандыргени эки билдилер.

Мьяш белеткелчелери шиптирлиг айы—мартта мьяш белеткел, ону сал кылдыр черлерге тайгадан үндүр сортурун дүргедир дээш, кижилерин, техниканын күштерин түс-тү черлерге шын таарыштып тургу-зулаан, эки шынарыг продукция дээш тү шын тургузары, ажалчы күжүн дуулаар ажалдарга эвэжеткен, кол-дол ажалдарга ажалдары онза чу-гула бооп турар.

Мьяш белеткел черлери техниканы кончуг байг ажалгал туралар. Ма-шиналарын, механизмдерин шидат-тылар-ла шаа-биле долу күштү-биле ажалгал шыдаайн туралар. Трак-торларын болгаш автомашиналарын хей тургузарына чедир бижин-де үрелишкенин дораа чалалар, оон болу бергенин чыдааганын тып, буруулук кижилерге кемчег кө-ргүзери ам чүе-дээ артык негетини турар. Техниканын болгаш кижилерин хей турган таварыгга бу-руун мьяш белеткел черлеринин уурутулгалары анза эрттирип болбас.

Хей тууг мьяш дээш демисал шиптирлиг хуннери келген. Час ту-луг дүжүккөткө, чыын болгаш чыын мьяш сортуу, машиналар чедир албас черлерге мьяшты белеткен,

Ажыл хайныышкынныг

«Малчын» колхозтун девискээри Менгүн-Тайгада сонугада белеткелдер байг эвес. Чер-черде 4 агитпунктулар тургустуну-лаан, оларда 81 агитаторлар, 25 пенторлар тус-тус хувааттыган болгаш кызыман ажалгал туралар.

Мугур-Асыр суурда агитпунктуну ажалы, бо хуннерде онза хайныышкынныг, Анза лекциялар, беседалар, хуралдар үргүлчү бо-луп, депутаттарга кандидаттар-биле умуражышкыннар эртип турар.

Бай-Тайга район Совединге болгаш Наргы кедээ Советте депу-таттарын кандидаттарын депшидери доозулган болгаш ам үеде агитпункт, бүгү агитаторлар кандидаттар дээш агитацияга белет-кенип, оларын сөңгүнчүлөр-биле умуражыгаларын хынамчалыг чорудуп туралар.

Ч. СЮРЮН.

КОММУНИСТ СОЛДАТ

Төрөөн чуртууну тайбын ажал-агыг камгалары дег, ыдыг ыдыг хулаалегил кайда боор! Ичанган совет улус бодунун совет дайныч-ларын чоргалар-биле камгалачы-ларын дег адал туралар.

Бистин совет чонуну, адал-иш-тиг шолон даштаан, бичи чаш думалары чоргалар ойнап өсүүн дээш, тайбын камгалалында ту-рарларын бирээинге Кускун-оол Магдалович Хертек база санаттылар. Хертек Кускун-оол Совет Армиянын хурааленин 1962 чылда келдир-тирген. Ол кыска хуусаанын иш-тинде кызымак, ак сеткилдиг, чүткү-дүл чоруп даш командирлерин мурундан чангыс улаа эвес мак-таларын ал келген. Хостуг үеде-риде Хертек бодунун эртем-билг талазы-биле кошк өөрүне бо-ла дуулашкан олурар. Бодунун чан-гыс чер чурттулары анык дайны-чыларын өөрдиринге командирле-

ринге улуг дуааны чедирип турар. Командирлер Хертектин шын сеткил-биле бистин дуулаакчымыс деп адаарлар.

Хертек чүгө эки дайныч эвес, а бодунун кезээниг эң шыраак даш спортсмендерин бирээш. Хостуг хураал талазы-биле ол чангыс улаа эвес бодунун кезээниг алы камгалал келген. Тыва оолдар Хертектин Тыванын мөгези деп адаар-лар. Чокта чаш Хертектин чуртал-галыга база бир өөрүнчүг те бол-ган. Ону Совет Эвилелин Комму-нист партиянын келжигунуң кандидаттыгга хулаан алган.

Хертек бодунун хулаалегин ак сеткилдиг, сагыш човангыр күүсе-ли келген-биле дайнычтарын хундуктели чалаап алган.

Н. ИЛИН,
Н-кестик дайнычын.

Удавас ажалгаар дээш

«Сут-Хол» совхозтун Бора-Тайга салбырында эш Ховалыг Сундуктун уурткан, он киж составтыг тул-гулар эвонозу салбырын төвүндө столува тудуу—ийи эрээл улуг ба-жыныг ханзын кам-ла хуннерде кылгаш, ооргаларын салган. Ша-лаарын, дракна хан малгантаарын, кышалаарын чер-чер Советтеринге сонугада хунуге чедир бурун доос-каш, уа бажыны ажалгалга кире-рин хулаангенер. Бызагчылар О.

Шойбадэй, К. Комбу, О. Дажы олар өскерин мурнап, ажалга идекпе-ин көргүзүп турар.

Совхоз туугу материалдары-биле чогуур үеинде хандырып турар бо-ла, бо чылын тууг планы мьява-ла күүседир дээринге олар бүзүр-дигилер.

Н. КУУЛАР.
Чев-Хемчик район.

АДЫР-КЕЖИГДЕН ПАШ-ХЕМ ЧЕДИР

— А, ашак-даа анык эжин аш-кан-дыр. Чедин аткан!—деп, кыр-ганын мактап калдымыс.

Булут апоксуган хевирлиг, кат-тырмалыг-дыр.

— Калпаларын кезир мен, бир каш чыдыр-ла мыйнаа—дей-дир.

— Ийи болуусу болуп алгаш, чар-жып-ла чор бис, өрлөр. Чарыш чокта олча ховар болуп мыйнаа. Ону мья билдир ашак мен—дээш, Манзыркыч дегем кылдыр каттырып калды.

Бо хоочун ачы бодунун бүгү-ле амдыралын ырак тайгага, кадыр өсөнгө, ан, куш аразына эрттирген. Оон баскан базамы, кылдаштан кы-лажы ан-өлүктүн улуг өртөктиг ке-жи-биле холбашкан ужуру-даа ол. Ол чылдын-на анипал, хып даш аны-яктары бекин ажал уураар, Манзы-ркыч-биле кады, бодунун хоочун ачылары Бараан Далдай, Бараан Тала, Кол Салдымжап, Бараан Да-мды болгаш өскелерге-дээ төрөөн колхозу чоргаларын турар.

ЧУРУНТА: ачы Б. Манзыркыч.

КЫЗЫЛДАН ВЕРТОЛЕТ БАГАН
Демги-ле орук калым дургаар хей-хей болушкуннар үргүлчүлүш-шан эвесе, эргим номчукчу. Кы-зылдан баган вертолет дугайында чугаанын эгези мындыг болган.

далы-ла мындыг турган. Элээн каш чыл мурунда бо-ла өдүгөнге мындыг таварылга болган. Ачы Суур Да-мды ажал-биле сепиржип тургаш, аар балыгалаткан. Радио ажаллап турга-ны дыка эки болган. Кызылдан само-

Иви ферманын ажалчыны Ш. Дамынын кадым хертен аар аараан. Мында фермада радио чок. Колхоз-биле харылажырынын кара чангыс-ла аргазы—чары мунга колхозче кагары. Ур-даа боданып турбайн, лви кадарчыны С. Дамын колхозче халкан. Ийи хонгаш чедер черин, ол барык-ла чангыс хун чораш, ачыгөс се чедирген. Эми Кол Кая тайгаже чоруккан.

Ол аразында ивичлер дыка-ла халзаланар. Казан-на өмчи келир ирги? Вертолет чорудуп бээр боор, ол бисти тывар ирги бе, келсе каа ховар ирги? Бүрген, хар куташ тү-рүп бере, канчаар бис? Оларын бо-

дыр, динчилер ам кезир, оон дүш салган какалзын кезирер—деп, орук баштап хал ирган, чары кадар-чымы ажал эр Бадыра, бүдүр бил-ген дег, дорт чутулаа-дыр.

Шинап-ла, динчилер-биле доран ужуражы бердинис. Мергежилде анык ачы Булут бешти аткан бо-ду. Улатпаанда оон эжи—кара-хуер арынныг, чодак сынын кырган ачы Манзыркыч аажок чин-чик базым келди.

Шинап-ла, динчилер-биле доран

ФОТО Н. ЗНЕР-ООЛДУУ.

К. АРАЯБАН.

О. АҢГЫР-ООЛ.

Шура КУУЛАР.

Танды районында

A ББГЗМ

